

ЛАЦІНІЗМЫ Ў СУЧАСНЫМ ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫМ ТЭКСЦЕ: СТЫЛІСТЫЧНА-ПРАГМАТЫЧНЫ АСПЕКТ

Запазычанні з лацінскай мовы маюць вялікую ролю ва ўзбагачэнні лексікі беларускай мовы, на што паказвае велізарная колькасць у беларускай мове тэрмінаў лацінскага паходжання, звязаных пераважна з грамадска-палітычным жыццём, сацыяльна-эканамічнай сферай і асабліва са сферамі навукі, асветы, літаратуры, мастацтва. Лацінізмы траплялі ў беларускую мову як непасрэдна, так і апасродкавана – спачатку праз польскую, а потым – больш актыўна – праз рускую, англійскую, нямецкую і французскую мовы. У сучаснай беларускай мове лацінізмы можна падзяліць на дзве групы: лацінскія словы, якія былі цалкам запазычаныя, і словы з лацінскімі словаўтваральнымі элементамі.

Лацінізмы ў беларускай мове маюць свае пэўныя прыкметы:

- 1) фанетычныя: перавага пачатковых літар А, Ф, напрыклад: *абітурыент, абрэвіяцыя, адаптацыя, атрыбут, адміністратар, агент; фабрыка, фабула, факультатыв, факт, фігура, фікцыя, філіял, функцыя*;
- 2) словаўтваральныя: лексемы на *-цыя (рэканструкцыя, міграцыя), -тар (дыктатар, дырэктар), -ент (манумент, кліент), -энт (студэнт), -ат (адвакат, дэпутат), -ус (радыус, градус)*;
- 3) наяўнасць лацінскага і іншамоўнага каранёў, напрыклад: *сацыялогія* (лат. *societas* – грамадства + грэч. *λόγος* – слова).

Публіцыстычны стыль таксама адчуў значны ўплыў лексічных лацінізмаў. стылістычная роля лацінізмаў у тэкстах публіцыстычнага стылю выяўляецца ў тым, што яны спрыяюць арганізацыі моўных адзінак і сродкаў такім чынам, каб ажыццяўляліся яго асноўныя функцыі: інфармацыйная і ўздзеяння. Нягледзячы на першасную намінацыйную функцыю лацінізмаў, на старонках прэсы яны нярэдка выступаюць як яркія сродкі выразнасці.

Для аналізу спецыфікі функцыянавання лацінізмаў у сучасных СМІ было абрана некалькі папулярных газет, якія закранаюць асноўныя для жыццядзейнасці краіны тэмы і адрасаваныя розным групам насельніцтва: «Звязда», «Наша ніва», «Новы час».

Словы і тэрміны лацінскага паходжання на старонках газет часта ўжываюцца як абазначэнні, больш прыдатныя для вуаліравання сутнасці з'явы, чым спрадвечная лексіка [2, с. 402], што дазваляе змякчыць альбо ліквідаваць негатыўнае ўспрыманне адрасатам сутнасці некаторых паняццяў: *дэструктыўны* (замест *разбуральны*), *канфрантацыя* (замест *супрацьстаянне*), *дэмаралізацыя* (замест *маральнае разлажэнне*), *рэцэсія* (замест *спад*): *Забастоўкі насілі ў пэўнай ступені дэструктыўны характар* (Новы час, 14.11.2015); *3 падзелам Індыі канфрантацыя працягнулася* (Новы час, 03.03.2019); *Адбываецца непазбежная*

дэмаралізацыя, частковая страта баявой гатоўнасці (Новы час, 8.04.2014); *Эканоміка сыдзе ў рэцэсію* (Звязда, 26.09.2019). Такія эўфемізмы могуць выконваць і пэўныя сацыяльна-псіхалагічныя функцыі. Напрыклад, функцыю прадухілення камунікатыўнага дыскамфарту, нават нанясення слухачу псіхалагічнай траўмы: *На тэрмінальнай стадыі хваробы трэба падтрымаць чалавека* (Наша ніва, 14.05.2018). Сінанімічны зварот у канчатковай стадыі, з прычыны відавочна негатыўнай канатацыі слова *канчатковы*, быў бы траўміруючым фактарам.

Лацінізмы часта ўспрымаюцца як сімвал кніжнасці, вучонасці, таму многія з гэтых слоў лічацца больш прэстыжнымі, моднымі чым «свае», беларускія. Напрыклад, *лімітаваць* (замест *абмяжоўваць*), *талерантнасць* (замест *цярпімасць*), *рэнавацыя* (замест *абнаўленне*), *кансэнсус* (замест *згода*): *Узровень вады на асобных суднаходных участках рэк апусціўся ніжэй за праектныя гарызонты, якія лімітуюць суднаходства* (Наша ніва, 27.07.2015); *Большая талерантнасць* дазволіла б грамадству стаць больш квітнеючым (Новы час, 22.08.2019); *Архітэктары могуць прыдумаць суперкрутую ідэю рэнавацыі нейкай тэрыторыі* (Новы час, 13.09.2019); *Па гэтым пытанні ў літоўскім грамадстве ёсць кансэнсус* (Новы час, 12.07.2019).

Таксама лацінізмы нярэдка ўжываюцца ў якасці сінонімаў, каб разнастаіць тэкст і ўзмацніць яго экспрэсію: *За званне самых працалюбівых, крэатыўных, творчых змагаліся сямнаццаць маладых сем'яў* (Звязда, 24.09.2019); *Першы японскі кампазітар, які пісаў для сусветнай аўдыторыі. Яркі, унікальны, самабытны* (Новы час, 12.09.2018); *Правесці падрабязны, паглыблены і, самае галоўнае, сумленны, аб'ектыўны аналіз* (Новы час, 18.09.2014).

Узмацняюць экспрэсію тэксту і метафары лацінскага паходжання, так як іх выкарыстанне ў нетыповых кантэкстах ў адносінах да новай, як правіла, бытавой сітуацыі, успрымаецца як спроба іранічнага асэнсавання сур'ёзных навуковых паняццяў або, наадварот, надання важнасці некаторым паўсядзённым падзеям: *рэанімацыя ідэі, канцэптуальны вірус, амплітуда амбіцый, крэдыт даверу*.

Акрамя лацінізмаў у сучасных газетных артыкулах сустракаюцца і лацінскія ўкрапванні, якія ўводзяцца аўтарамі для надання тэксту аўтэнтычнасці, каларыту, для стварэння спецыфічнага моўнага эфекту, а таксама для стварэння ўражання начытанасці і вучонасці аўтара: *De mortuis et absentibus nihil nisi bene* (пра нябожчыкаў або добра, або нічога), *сцвярджае лацінская прымаўка* (Новы час, 22.03.2016); *Nota Bene: іншага правадыра за сваё жыццё гэты летуценнік нават не ведаў* (Новы час, 8.04.2012); *Якія спецыялізуецца на партрэтах post mortem* – здымках нябожчыкаў (Новы час, 14.12.2016); *Часцяком вымушаны прызнаваць існаванне гэтых правоў, што называецца de facto* (Звязда, 14.06.2016); *Якія захады рабіліся, каб здабыць прызнанне міжнароднай супольнасці de facto і de jure?* (Наша ніва, 11.11.2014); *Іх толькі матэрыяльны дабрабыт*

цікавіць, *panem et circenses* (Наша ніва, 03.05.2018); *На маю думку, трэба грунтоўна cognoscere se ipsum* (Наша ніва, 11.01.2002). Лацінскія ўстойлівыя выразы таксама ўжываюцца ў загаловах артыкулаў, каб зрабіць іх нестандартнымі, адрознымі ад астатніх, і тым самым прыцягнуць увагу чытачоў: *Multitudinis iuris consensu ac utilitatis communione sociatus*, або што натхняе ў гісторыі Беларусі (Наша ніва, 26.03.2019); *Выбары-90: pro et contra* (Новы час, 4.03.2019). Трэба заўважыць, што часцей за ўсё аўтары ўводзяць у артыкул лацінскія ўкрапванні без раскрыцця іх сэнсу. Пераклад лацінскіх выказаў прыводзіцца толькі ў двух з прыведзеных вышэй прыкладаў, прычым, у адным выпадку лацінская фраза выкарыстоўваецца ў назве, а яе пераклад аўтар раскрывае толькі ў канцы артыкула.

Такім чынам, разгледжаныя намі адзінкі лацінскага паходжання і ўстойлівыя лацінскія выразы выконваюць эстэтычную і экспрэсіўную функцыі ў тэксце і выступаюць яркім акцэнтам на агульным узроўні выказвання, прыцягваючы ўвагу чытача, і сведчаць у выпадку іх адэкватнага выкарыстання пра пэўны ўзровень адукацыі адрасанта. Дзякуючы гэтым прыкметам яны з'яўляюцца таксама прыкладамі эўфемістычных замен, якія пацвярджаюць інтэнцыю аўтараў стварыць спрыяльную камунікатыўную сітуацыю.

Літаратура

1. Булыка, А.М. Слоўнік іншамоўных слоў : у 2 т. / А.М. Булыка . – Мінск : БелЭн, 1999.
2. Крысин, Л.П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни / Л.П. Крысин // Русский язык конца XX столетия (1985–1995) / отв. ред. Е.А. Земская; ИЯ РАН. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 473 с.

Т.Р. Рамза (Мінск)

«МАЛЕНЬКІ ПРЫНЦ» ПА-БЕЛАРУСКУ (ЛЕКСІЧНЫ АСПЕКТ)

Як сведчаць Вікіпедыі, «Маленькі прынц» (1943) Антуана дэ Сент-Экзюперы быў «прызнаны лепшай кнігай XX стагоддзя ў Францыі», а па колькасці перакладаў на розныя мовы і дыялекты саступае толькі Бібліі – 301 проці 600 [2].

У кастрычніку 2019 г. споўнілася паўстагоддзя з таго моманту, як быў падпісаны да друку (6/X 1969) і выдадзены рукапіс перакладу «Маленькага прынца» на беларускай мове. Упершыню па-беларуску ён загучаў з вуснаў Эдзі Агняцвет [6], выйшаўшы накладам 16 000 асобнікаў. Праз 20 гадоў, у 1989 г., свет убачыў яшчэ адзін пераклад з французскай мовы гэтай алегарычнай аповесці-казкі, зроблены Нінай Мацяш [5]; тыраж склаў 12 000 экзэмпляраў. І праз 30 гадоў фактычна адна за адной выйшлі